

A. Sujoldžić, B. Finka, P. Šimunović i P. Rudan

Sektor za antropologiju Instituta za medicinska istraživanja i medicinu rada Sveučilišta u Zagrebu.

Zavod za jezik IFF, Zagreb

JEZIK I PORIJEKLO STANOVNIKA SLAVENSKIH NASEOBINA U POKRAJINI MOLISE, ITALIJA

1. UVOD

U južnoj Italiji, u pokrajini Molise, nalaze se tri naselja u kojima stanovništvo govori hrvatskim jezikom. Glavno, najveće naselje zove se Kruč (Accuaviva Collecroce), drugo je Mundimitar (Montemitro) a treće Stifilić (San Felice Slavo). Ta naselja smještena su u brdovitoj unutrašnjosti, 40—50 km zapadno od jadranske obale (luka Termoli). Kruč (425 m. n. m.) nalazi se na 40 km zapadno od gradića Termoli, Stifilić (540 m. n. m.) je oko 5 km sjeverozapadno od Kruća, a Mundimitar (570 m. n. m.) na oko 5 km zapadno od Stifilića. Sva tri naselja smještena su na vrhuncima brežuljaka, na području omeđenom rijekama Trigno i Biferno (Slika 3). Premda se nalaze otprilike na istoj geografskoj širini kao i Bar i Ulcinj na jugoslavenskoj obali, to područje ima umjerenu kontinentalnu klimu, s dosta kiše i snijega u jesenskom i zimskom razdoblju, te sušnim ljetima.

Prema podacima za 1978. godinu u ta tri naselja bilo je ukupno 2886 stanovnika. U Kruču je te godine zabilježeno 1219 stanovnika, u Mundimitru 688, a u Stifiliću 979 stanovnika (ISTAT, 1979). Glavno zanimanje toga pučanstva oduvijek je bila zemljoradnja, a do nedavno je bilo razvijeno i stočarstvo. Uzgaja se najviše žito, masline, vinova loza, te razno povrće i voće, uglavnom za vlastite potrebe. Tkalačka kućna radinost nekad je bila vrlo raširena, kao i izrada čipaka. Danas, međutim, u svakom od tri naselja ima još samo nekoliko žena koje znaju raditi na tkalačkim stanovima.

Do prije dvadesetak godina ta su naselja bila gotovo nepristupačna, a i danas su međusobno povezana tek uskim krivudavim cestama. U svojoj izoliranosti uspjela su sačuvati tijekom nekoliko stoljeća ne samo neke slavenske običaje već i narodna imena i hrvatski jezik.

Ta etnografsko-lingvistička manjina odavno je privlačila pozornost različitih istraživača i znanstvenika koji su proučavali etnografske i lingvističke probleme tih Slavena u Italiji i nastojali utvrditi njihovo porijeklo. Rezultati tih istraživanja bili su različiti i često kontradiktorni.

Prvo seljenje Slavena u Italiju započelo je već u 13. stoljeću, kad su manje sporadične skupine i pojedinci stizali u Italiju kao trgovci i tamo osnivali svoje (manje) kolonije (Scotti, 1966). Po mišljenju povjesničara, te zajednice sačinjavale su pravna tijela i bile su priznate od lokalnih vlasti (Makušev, 1874; Cronia, 1958).

Postoje tragovi tih ranih slavenskih kolonija u predjelima Marche, Abruzzi, Otranto, Molise, Matera, Avellino, Salerno, Brindisi i Foggia (Rešetar, 1911). Kako su te skupine doseljenika bile malobrojne, one su uglavnom izgubile svoj etnički karakter, asimiliravši se s ponajviše talijanskim stanovništvom. Međutim, npr. na području poluotoka Gargano, ostali su tragovi nekadašnjih slavenskih naselja u toponimiji (Rohlf, 1985), kao i u prezimenima stanovnika zabilježenim u matičnim knjigama (Hraste, 1963).

Za razliku od takvih privremenih i iščezlih kolonija, trajne tragove u južnoj Italiji ostavile su slavenske migracije u 15. i 16. stoljeću. U to vrijeme Turci su nadirali kroz Balkanski poluotok sve do Jadrana, a stanovništvo iz unutrašnjosti kontinenta bježalo je prema jadranskoj obali i naseljavalo se u Primorju, na dalmatinskim otocima i Italiji.

S obzirom na datum doseljenja Slavena u pokrajinu Molise Scotti (1966), na temelju nekih sačuvanih dokumenata iz 16. stoljeća navodi da su veće grupe izbjeglica iz Dalmacije došle polovicom 15. stoljeća u pokrajinu Abruzzi. Od 1500. godine mnogobrojne skupine slavenskih doseljenika promiješane s Albancima raspršile su se u pokrajinama Marche, Abruzzi, Molise, Puglia, Campania i Basilicata. S vremenom se jedan dio stopio s talijanskim stanovništvom, dok su neke skupine, udaljene od talijanskih i albanskih naselja, ostale kompaktne i sačuvale autohtone značajke.

Tim prvim većim skupinama pridružilo se 1524. i 1531. godine još nekoliko grupa, koje su se iskrcale u Termoliju. Scotti (1966) navodi da je u početku u samoj pokrajini Molise bilo petnaest slavenskih općina, s ukupno sedam do osam tisuća ljudi. Prirastom stanovništva njihov se broj popeo na preko 15 tisuća, da bi kasnije stalno pomalo opadao, djelomično uslijed asimilacije s talijanskim stanovništvom, a djelomično zbog emigracije u prekoceanske zemlje. Danas njihovi potomci žive u devet općina: Kruč (Acquaviva Collecroce), Stifilić (San Felice Slavo), Mundimtar (Montemitro), Mafalda (Ripalta), Tavenna, Palata, Montelongo, Stijakov (San Giacomo degli Schiavoni), San Biase i Petacciato. U mjestu Tavenna, gdje se prije četrdesetak godina govorilo hrvatskim jezikom, danas se zadržala poneka riječ u mjesnom dijalektu, ali je govorni jezik talijanski. U drugim mjestima više se uopće ne čuje nijedna slavenska riječ (Scotti, 1966). U Palati postojao je do prije pedesetak godina natpis na arhitravu portala mjesne crkve slijedećeg sadržaja: HOC PRIMUM DALMATIAE GENTES INCOLUERE CASTRUM AC A FUNDAMENTIS EREXERE TEMPLUM ANNO MDXXXI (Ljudi iz Dalmacije prvi naseliše ovaj grad i iz temelja sagradiše ovaj hram 1531. godine). Natpis su zabilježili Smodlaka (1906) i Rešetar (1911).

Postoji nekoliko hipoteza o tome odakle su došli ti slavenski doseljenici. Od Slavena prvi se zainteresirao za taj problem ruski povjesničar Makušev (1874). Na temelju nekih tobože staroslavenskih riječi: rab, teg, kut, dom, itd., za koje je smatrao da su iščezle iz srpsko-hrvatskog, a zadržale se u bugarskom, zaključio je da su ti doseljenici, bugarskog porijekla. Međutim, nije znao da su te riječi u redovitoj upotrebi u srednjodalmatinskoj čakavštini (Šimunović, 1984). Kovačević (1885) je tvrdio, pak, da su moliški Slaveni porijeklom iz Srbije. Aranza (1892) drži, međutim, da potječu iz zadarske okolice, a Gelcich (1908) tvrdi da je njihova pradomovina Crna Gora. Najuvjerljivije dokaze u to vrijeme o njihovom porijeklu iznio je Smodlaka (1906). Nije se slagao s mišljenjima da oni potječu negdje iz okolice Zadra zbog različitosti narječja. Na temelju analize narječja koje je po

Sl. 1. Motiv s ulice

njegovu mišljenju čisto ikavsko i pretežno štokavsko, te analize prezimena moliških Slavena Smodlaka (1906) tvrdi da njihovo porijeklo treba tražiti južno od Cetine u neretvansko-biokovskom primorju. Tome u prilog govore i sačuvani nazivi za lozu, smokvu i maslinu, kao i za narodnu nošnju, koja je slična onoj u makarskoj i imotskoj krajini. Svakako, za porijeklo iz neretvanskog primorja govori pučka predaja (Smodlaka, 1906) koja se do danas sačuvala u Bačini, kod rijeke Neretve, gdje postoje ruševine Mirkovih dvora, odakle se neki Mirko s mnogo naroda iselio preko mora. Istodobno, u slavenskim naseobinama u Italiji postoji predaja koja

govori da je neki vojvoda Mirko doveo narod u Kruč, gdje sve do naših dana Mirko-vo pleme posjeduje najbolje i najveće zemlje. I u jednoj narodnoj pjesmi moliških Slavena sačuvala se predaja o dolasku iz Dalmacije. U njoj se spominje hrvatski ban Ivan Karlović (1478—1531) (Smodlaka, 1906; Orel, 1957; Scotti, 1980). Najtemeljitiji i najdokumentiraniji rad o slavenskim naseljima u Italiji napisao je Rešetar 1911. godine. Njegovo se mišljenje o porijeklu moliških Slavena uglavnom podudara sa Smodlakinim (1906). On smatra da oni potječu iz područja od Cetine do Neretve, i to naročito s donjeg toka Neretve. Tome u prilog govori i štokavski ikavski govor sa suglasničkim skupinama /št/ i /žd/, npr. u riječima prišt i dažd, kao i brojni čakavizmi, npr. crikva, červ, hiža, itd., koji pokazuju da su u pradomovini ti doseljenici živjeli u blizini čakavaca.

U novije vrijeme ponovo su se javila ponešto drugačija mišljenja o porijeklu moliških Slavena. Tako Badurina (1950) nalazi analogiju između nekih njihovih prezimena i onih u južnoj i jugozapadnoj Istri. Na temelju toga i nekih čakavskih leksema, npr. malin, brižan, lačan itd., te leksema njemačke provenijencije kao što su rihtar i vehtar, Badurina (1950) smatra da pradomovinu moliških Slavena treba tražiti u Istri. S druge strane, Pantić (1977) na temelju zapisa jedne narodne bugaršice zabilježene u Italiji tvrdi da su moliške slavenske naseobine osnovali doseljenici iz Srbije, Bosne i Hercegovine te Primorja koji su pred Turcima bježali u primorske gradove i dalje u Italiju. Nema, međutim, ozbiljnih dokaza da se pravoslavno stanovništvo u većim skupinama selilo u Italiju, a Gestrin (1977) pokazuje da iz južnoslavenskih zemalja istočno od crte Drina—Bojana doseljenika u Italiju gotovo i nije bilo jer je vjerska razlika bila za njih u ono doba prevelika zapreka.

Većina znanstvenika u novije vrijeme, ipak, smatra da je domovina moliških Slavena bila u neretvanskom području. Tako Šimunović (1984) pokazuje da su sačuvani čakavizmi u »šklavunskom« jeziku, moliškoslavenskom dijalektu, rezultat prisnog susjedstva ikavskih štokavaca s čakavcima u staroj domovini, ali i naslanjanja štokavskoikavskih doseljenika u južnoj Italiji s kraja 15. i početka 16. stoljeća na ostatke starijeg čakavskog iseljeničkog sloja na tom prostoru, za koji postoje povijesni i jezični dokazi. Po njemu postojeći jezični podaci upozoravaju da staru domovinu »Šklavuna« treba tražiti u podbiokovskom području, gdje su se ikavski zapadnoštokavski i čakavski prije velikih migracija u vrijeme turskih prodora gotovo dodirivali i bili manje polarizirani nego igdje drugdje. Šimunović (1984) također navodi i sačuvane dalmatskoromanske prežitke, kao npr. *puč*, *pršut*, *žmuja*, koji su postali na području dalmatskog jezika (koji se u srednjoj Dalmaciji govorio do kraja 12. stoljeća), a koje su iseljenici prenijeli u južnu Italiju.

S obzirom na hipotezu o istarskom porijeklu moliških Slavena (Badurina, 1950), najvjerojatnije objašnjenje je ono koje iznose Brozović (1970) i Šimunović (1984), da se ista migracijska struja s utoka Neretve selila i na zapad sve do Istre gdje se danas prostire ikavski dijalekt. Na putu do Istre i u samoj Istri ti su se govori postupno čakavizirali, tako da se iz njih razvio specifični čakavski dijalekt jugozapadne Istre.

Ovim argumentiranim tvrdnjama pridružuje se i činjenica da u moliškom dijalektu nije sačuvan nijedan turcizam (Rešetar, 1911), a leksem crikva i osobna imena poput Blaž, Blažeta, Juraj itd. pokazuju da su slavenski doseljenici pobjegli iz štokavsko-čakavskog kraja Dalmacije pred Turcima i da su već tada bili katoličke vjeroispovijesti (Šimunović, 1984).

Danas su se hrvatski jezik i etničko obilježje u pokrajini Molise sačuvali samo u selima u unutrašnjosti koja su bila najveće hrvatske naseobine i geografski blizu jedno drugom, a udaljena od drugih talijanskih naselja. Razvojem prometnih sredstava i modernizacijom života asimilacija Hrvata u južnoj Italiji sve je veća, a procesu talijanizacije pomaže i to što kod njih nije ukorijenjeno hrvatsko ime, već narod govori »na našu«, a s obzirom na porijeklo kažu da su njihovi stari došli »z one ban(d)e mora«. Zadržali su također samo nekoliko narodnih pjesama (Orel, 1957; Scotti, 1980), koje su donijeli iz svoje pradomovine i svetkovinu »fešta do maja« koja se održava 1. svibnja, a podsjeća na svetkovinu Zeleni Jurij iz naših krajeva (Cirese, 1955).

U hrvatskim naseljima koja su podvrgnuta procesu talijanizacije, postoji i suprotan proces pohrvaćivanja talijanskog stanovništva. To je posebno zabilježeno u Stifiliću, kamo se u toku vremena doselilo nekoliko stotina Talijana, koji su primili hrvatski dijalekat. Kad se Talijanka uda za Hrvata, ona najčešće mora naučiti hrvatski jezik kojim se u kući govori, a na tom jeziku se odgajaju i djeca (Scotti, 1980). Novija demografska istraživanja (Biondi i sur., 1978) pokazala su opadanje broja endogamnih brakova od početka stoljeća do danas u sva tri hrvatska naselja. Tako je u generaciji rođenoj od 1896—1905. godine prosječna endogamija u sva tri naselja iznosila 81.4% (Kruč — 90.1%, Mundimitar — 80%, Stifilić — 74%), a za generaciju rođenu od 1931. do 1955. godine iznosila je 71.1% (Kruč — 67%, Mundimitar — 80%, Stifilić — 66.7%).

Iako je hrvatski jezik jedini govorni jezik i danas u sva tri naselja, broj osoba i obitelji koji njime govore znatno je smanjen uslijed ekonomskih emigracija u druge krajeve Italije i prekooceanske zemlje. Godine 1911. Rešetar je zabilježio da u ta tri naselja živi 4802 stanovnika (Kruč — 2219, Mundimitar — 945 i Stifilić — 1645), dok statistički podaci za 1978. godinu pokazuju da se broj stanovnika u sva tri naselja smanjio na 2886 stanovnika.

Uz to, nalazeći se stoljećima u izolaciji prema matičnom jeziku Hrvata u Hrvatskoj i trajno izložen dezintegracijskim procesima u inojezičnom zaokruženju, moliški je hrvatski stoljećima doživljavao i degradaciju svoje usustavljenosti na svim razinama jezičnog izraza, od fonetsko-fonološke i naglasne preko oblične i tvorbene do sintaksne i, osobito, rječničke. Usprkos svom prilično nepovoljnom položaju, taj je jezični idiom i do danas prepoznatljivo dijalekt hrvatskog jezika. Ponijevši u svoja nova staništa stanje štokavskoikavskoga dijalekta s kraja 15. ili početka 16. stoljeća, dijelom prožetoga i gdjejojom osobinom koja se pripisuje dodirima s govorima čakavskog narječja u staroj, a vjerojatno i u novoj domovini, u novim su prilikama, na novim staništima, govornici toga i takva govornoga idioma postupno razvili i neke evolutivne procese, pa i rezultate, drukčije usmjerene nego je tekla jezična evolucija u matičnom jeziku s ove strane Jadranskog mora. Ipak, moliški je glasovni inventar i osnovni akcenatsko-kvantitativni inventar sa svojim distribucijskim pravilima, ma koliko bio poremećen, i do danas hrvatski, očuvane su i morfološke kategorije s deklinacijsko-konjugacijskim morfemima, razlikuje se slavenska kategorija roda (doduše samo m i f, bez n) itd. Uza sve to, svaki dodir s moliškim hrvatskim idiomom upućuje na znatnu prikrivenost inojezičnim, po-najviše moliškim, abručkim dijalektima i književnim talijanskim nanosom, koji »nagrizi« sva njegova izrazna obilježja. Kao što je rečeno, danas se hrvatskim služe još samo govornici triju sela (Kruč — K, Mundimitar — M i Stifilić — S), čiji su govori približno jednako natrunjeni inojezičnim nanosom, međusobno tek s

gdjekojom razlikom u stupnju i vrsti očuvanosti hrvatske jezične starine, kao i u načinu oblikovanja evolutivnih osobina ili prihvaćanju izravnih, posebno rječničkih, talijanizama. Otkriveni tek u ovom stoljeću, započinje od tada u njih svojevrsna jezična svijest za čuvanjem svojega jezika. Ona se očituje u većoj brizi za svoj domaći jezični idiom koji je zapisan, opisan, na kojemu izlaze lokalne novine, pišu se književni pokušaji i skuplja se narodno i leksičko blago itd., s jedne strane, te sa sviješću o nekadašnjem porijeklu i domovini svojih predaka sve više traži i nalazi oslonac i uzor u književnom jeziku Hrvata u staroj domovini, s druge strane.

Tri dosadašnja dijalektološka priloga o moliškom hrvatskom (Rešetar, 1911; Brozović, 1981; Šimunović, 1984) potvrđuju da je riječ o posebnom tipu hrvatske štokavštine s elementima novoštokavske akcentuacije, ali se razlikuju u praktičnom predstavljanju akcenatskih, donekle i drugih, glasovnih i obličnih, kvaliteta. U Rešetara (1911) je novoštokavska mogućnost akcenatskog pomaka generalizirana i provedena u bilježenju kao sustavan način ostvarivanja, tj. uglavnom je postupljeno normativno. Šimunović (1984) nije osobno istraživao moliški hrvatski na terenu, nego se poslužio Rešetarovim i drugim podacima te moliškim studentima u Zagrebu, a i svrha mu nije bila toliko dijalektološka, koliko da na temelju nekih markantnih dijalekatskih pokazatelja upozori na podrijetlo moliških Hrvata prije seobe. Brozović (1981) je, doduše 70 godina nakon Rešetara, glasovnu i akcenatsku stvarnost moliškoga hrvatskoga govora propustio kroz kritički filter specijalno dijalektoloških kriterija i na temelju toga pružio realniju sliku o tom govoru od Rešetara (1911), zazirući od bilo kakva uopćavanja ili normativnih zahvata.

Dosadašnja istraživanja moliških Hrvata otvorila su mnoga pitanja. Poglavitito su to ona o mogućnostima istovremenog praćenja sociološko-kulturne i biološke (mikro)evolucije ljudskih populacija što već gotovo pet stoljeća (znači oko 25 generacija) žive podvrgnute drugačijim presijama ekoloških (npr. bioloških, fizičkih, kemijskih, psiholoških, sociološko-kulturnih i drugih) faktora i koje se upravo po tome razlikuju od ancestralne populacije iz koje potječu, a koja je ostala u područjima istočnog Jadrana. Stoga nam je namjera u ovom radu prikazati samo malen dio potrebnih holističkih antropoloških (lingvističkih, migracijskih, etnoloških, bioloških i dr.) istraživanja. Namjera nam je da istraživanjima — koja se dijelom oslanjaju na Brozovićevim (1981) rezultatima, ali su rađena na temelju proučavanja obuhvaćenog opsega vlastitih magnetofonskih snimaka bazičnog vokabulara moliškog govora u Kruču, Mundimitru i Stifiliću godine 1983) — procijenimo analizom »lingvističkih udaljenosti« kakav je međusobni odnos, u prostoru ispitivanih varijabli, pojedinih sela u području Molise, te kojim su govorima ona najslićnija u nekim područjima istočnoga Jadrana. Smatramo kako tim načinom analize — koja svakako ne može pružiti definitivne odgovore na sva moguća pitanja, posebno iz područja lingvistike — ipak dajemo potreban doprinos poznavanju nekih težnji jezične (mikro)evolucije, a koje je svakako potrebno nadopuniti i budućim lingvističkim, ali i sveobuhvatnim antropološkim istraživanjima moliških Hrvata.

2. SKUPLJANJE PODATAKA I METODE

Istraživanje se temelji na leksikostatističkoj metodi koju su u lingvistiku uveli Swadesh (1952) i Lees (1953). Metoda počiva na pretpostavci da u svim jezicima postoji bazični fond riječi vezanih za neke temeljne kategorije općeljudske kulture, koji je otporniji na promjene i utjecaje sa strane. Ona omogućuje određivanje

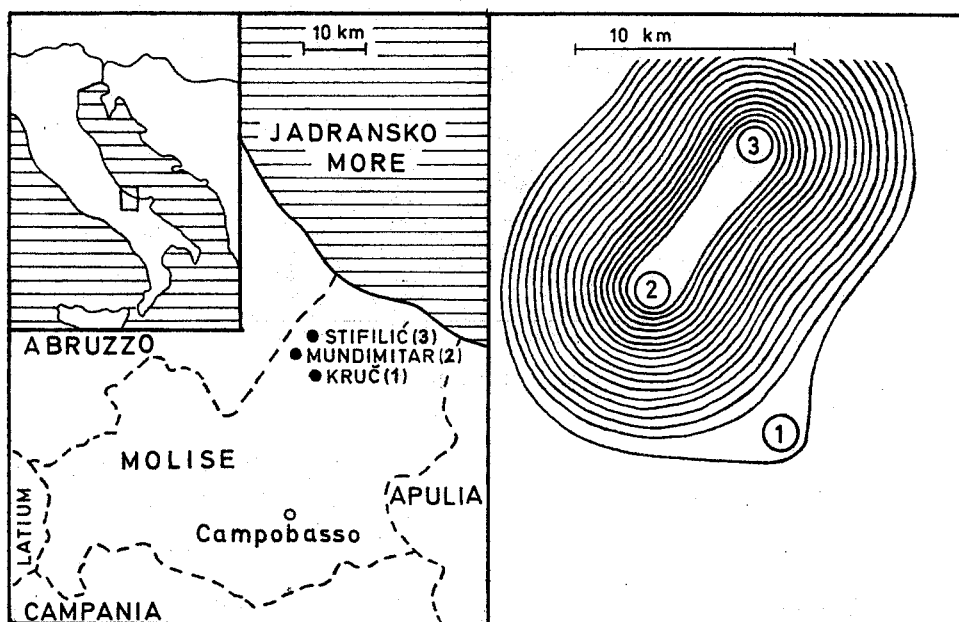
Sl. 2. Starica s preslicom

srodnosti dvaju jezika analizom toga vokabulara pomoću utvrđivanja broja srodnih riječi koje su fonetski, morfološki i leksički istovjetne. Primijenjena metoda eksperimentalno je prvi put dokazana u okviru antropoloških (lingvističkih) istraživanja stanovnika poluotoka Istre (Sujoldžić i sur., 1979) i otoka Hvara (Sujoldžić, 1982; Sujoldžić i sur., 1983, 1985). Ova istraživanja pokazala su da se provedenim postupkom mogu u izvjesnoj mjeri pratiti karakteristike lingvističke mikroevolucije.

Osnovu za popis riječi bazičnog rječnika koji je primijenjen u ovom istraživanju predstavlja bazični rječnik ispitivan u prethodnim istraživanjima (Sujoldžić i sur.,

1983; 1985), koji je prilagođen specifičnostima čakavskog i štokavskog dijalekta i kulturno-povijesnim faktorima vezanim za populacije jadranskih otoka. Ispitivani vokabular u ovom radu sastoji se od 410 riječi koje su prikazane na Tablici 1. U analizu su uključene samo riječi koje su zabilježene u sva tri naselja i u obzir su uzete samo leksičke razlike.

U odnosu na prijašnja istraživanja, vokabular je nešto proširen, i to uglavnom na riječi iz područja materijalne kulture koje odražavaju tradicijska zanimanja (tkanje, ratarstvo, prerada mliječnih proizvoda i sl.) za koja pretpostavljamo da su moliški Hrvati donijeli sa sobom iz svoje stare domovine. Podaci o tom rječniku skupljeni su od informatora tijekom terenskih istraživanja u tri moliška naselja (Kruč, Mundimitar i Stifilić) 1983. godine. Smještaj tih naselja prikazan je na Slici 3. Osim toga korišteni su i podaci prikupljeni u ranijim istraživanjima (Sujoldžić i sur., 1979, 1983, 1985; Sujoldžić, 1985), i to za pet istarskih sela (Rovinjsko Selo, Rakalj, Medulin, Kaštelir i Kaldir), dva sela na otoku Hvaru (Zastražišće i Sućuraj), dva sela na otoku Korčuli (Pupnat i Račišće) i za naselje Sumartin na otoku Braču (Slika 4). »Lingvističke udaljenosti« između tri moliška naselja, te između njih i ostalih ispitivanih naselja, procijenjene su s pomoću metode za taksonomsku analizu nenumeričkih podataka poznate kao izračunavanje Hemmingovih mjera sličnosti (Wingert, 1981), a taksonomska procedura nad matricom Hemmingovih mjera sličnosti izvedena je algoritmom koji formira skupine naselja jednim iterativnim postupkom. Podroban prikaz obrade podataka ovom metodom objavljen je u prethodnim publikacijama (Sujoldžić i sur., 1983, 1985).

SL. 3.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Na Tablici 1. prikazan je ispitivani korpus riječi u tri moliška naselja. Analiza tog korpusa ukazuje na ove činjenice:

U moliškom je hrvatskom utvrđeno po pet dugih i kratkih (naglašenih ili nenaglašenih) vokalnih fonema. Dugi su: /ā ē ī ō ū/ a kratki /a e i o u/, pri čemu se dugi /a e o/ često ostvaruju zatvorenim alofonim varijantama [ā ē ō], gdje i diftonskim realizacijama (^uovca — K); rjeđe je potvrđeno da mjesto /ī ū/ bude /ē ō/ kao u primjeru zvězda. Zbog pune morfološke dekompozicije vokalni su fonemi u dobroj mjeri bez jasno uočljive distribucije. Sonantno se /r/ na početku i između konsonanata najčešće realizira kao [ər]: 'pərs — KM, 'pərsə — S; 'pərsi — M; 'gərl — KM; 'gərlə — S; 'tər'buħ — K, 'tərbuh — M, 'tər'buħ — S; 'kərv* — K, 'kərv — M, 'kərv — S; 'sərcə — K, 'sərce — S; 'vərtəna — K, 'vərtēna — MS; 'kərpət — K, (za)'kərpət, 'kərpət — S; na'pərstak — K, na'pərstak — MS; 'bərd — K, 'bərdə — MS, itd.

Dočetni se vokali obično reduciraju na /-ə/ /-e/ ili /-a/ što najčešće nije fonetska pojava nego posljedica utrnuća neutruma (prijelazom n. u m. ili f.), iako i tu ima neujednačenosti, neredovitosti i nepredvidljivih ostvaraja izazvanih morfološkim rasapom.

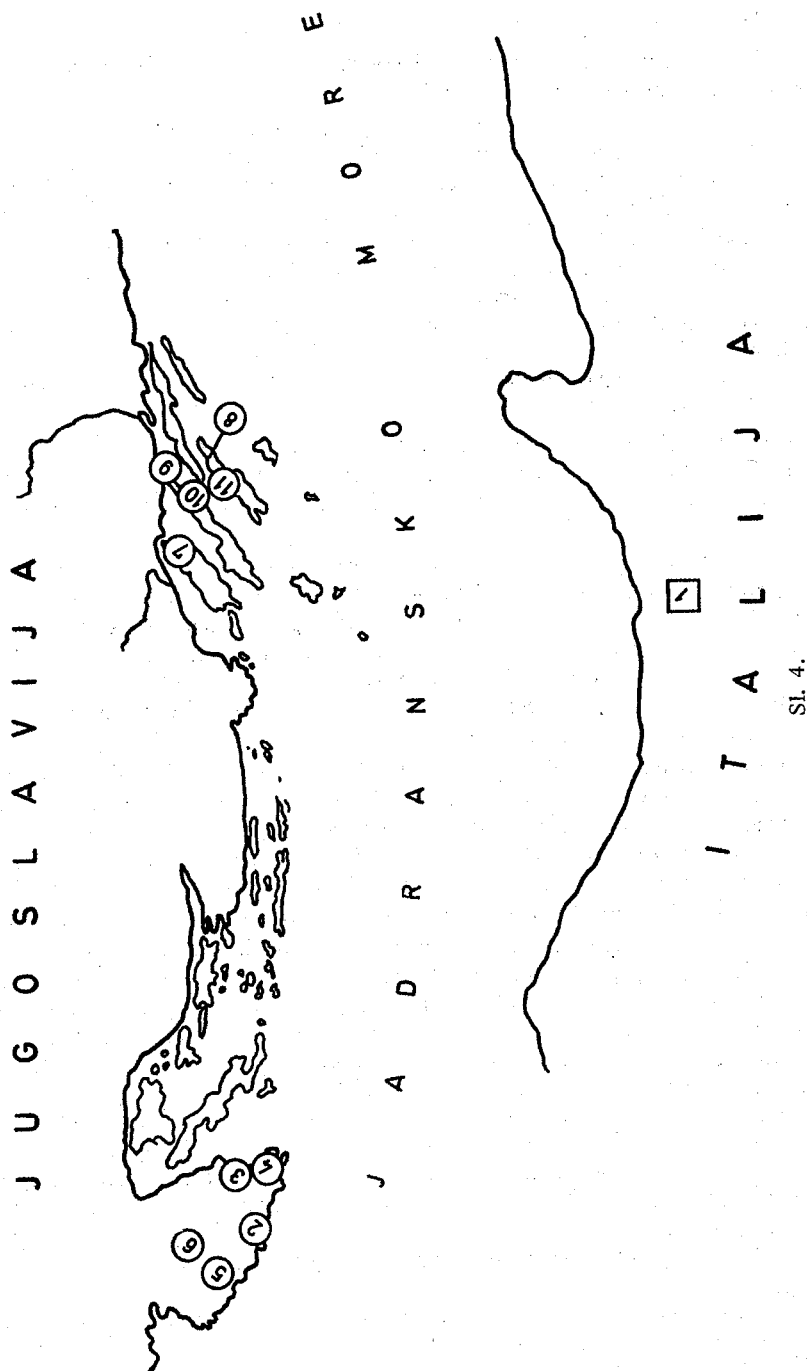
U naslijeđene i do danas očuvane osobine na prvom mjestu treba ubrojiti ikavski izgovor: 'kolino — K, 'kolina — MS; 'dič'āl — K, 'dič'āl — M, 'dič'āl/ 'dič'āl — S; 'divōjka — K, 'divōjka — M, 'divōjka 'divōjka — S; ne'vista — K, ne'vista — M, ne'vista — S; 'pivac — K, 'pivac/pi'vac/pi'vac/pivac — M; ōrih/ o'rih — K, ōrih — M, 'orih/ōrih — S; cvitjə — K, cvitje — M, cvitjē — S; 'vitar — K, 'vitār — M, 'vitar — S; snīg — KMS; rika — KMS; nēla/ne'dila — K, ne'dila — M; 'ne'dila — S, itd.

U svim je pozicijama obično /*ɛ/ > /a/: 'malin — K, 'malin — M, mālin/'malin' — S; 'otac (pored 'tata) — K, 'otac — M, ōtac/ōtac/'otac — S. Ima međutim i pojava uklanjanja /*ɛ/ > /a/: kōncə — K, kōncə/kōnzə — M, kōnzə — S, kao što ima i pojava stvaranja novoga /*a/ > /ə/: klūpək 'klupko' — K. Obična je pojava uklanjanja dočetnoga /-l/ kao u primjerima: sō — KMS; 'postō/'postō (pored 'postōlə) — K, 'postō — MS; 'fažō — KS; 'kotā 'kotao' — M, 'ora 'orao' m.

Konsonantski fonemi uključuju klasični hrvatski inventar, ali s nekim posebnostima. Postoji par bezvučno-zvučnih afrikata /c — ʒ/ i /č — ž/, neutralizirani su konsonantski parovi /č — č/ (→ č') i, uglavnom, ʒ — ʒ (→ ʒ'). U specifičnosti treba ubrojiti izgovor fonema /h/ kao [x], što je potvrda i njegove stabilnosti u glasovnom sustavu, mogućnost prijelaza /v/ → /f/ u primjera kao ōfca (^uōfca), djelomičan gubitak zvučnosti dočetnoga zvučnoga konsonanta (npr. -b, -d, -g, -ž itd.)*, mogućnost pojave skupine nazal + opstruent kao u Brozovićevih primjera: m^{br}īž^a, m^{br}rāv, m^{br}lād, napokon, mogućnost prijelaza /v/ → [u] iza velara ('zikua).

Za taj su tip govora kao štokavski karakteristične suglasničke skupine /št/, /žd/: priš't/priš't — K, priš't — MS; 'ulištə — K, 'ulištə — M, ūlište — S; gōštə — KM, gōšte/gōštə — S; štāp — M; 'koš'ticə — M, 'košticə — S; 'guštericə — KMS. Pojavljuje se i sekundarna skupina /št/ kao u riječi 'funēštra — M (tal.

* Zvučni suglasnici /b, d, g, v, z, ʒ, ʒ/ na apsolutnom kraju izgovorne cjeline obezvučuju se. Tu obezvučenost (predvidljivu i 'ako prepoznatljivu) iz tehničkih razloga ne obilježavamo.

finestra). Primjeri za skupinu /zd/: 'dažd (dāždi = 3. sg. prez.) — K, 'dažd ('daždi = 3. sg. prez.) — M, 'dažd ('daždi = 3. sg. prez.) — S. Skupina /šć/ potvrđena je jedino u 'niš'ć'e < (*nič'to) te u drugim sekundarnim realizacijama: š'ć'ēr (pored hč'ērə) — K, š'ć'ēr (pored č'ēr) — S; 'Boš'ć'a 'Božić' — K. Specifičnim se konsonantskim skupinama pridružuju /zdi/ i /tj/: grōzjē (m.) — K, grōzjə/grōz'd jə — M, grōzje/grōz'd je (m.) — S; cvītjə — K, cvītje — M, cvitjē — S.

Sporadički je zabilježena prejotacija: 'jis't (pored 'is't) — K, 'jis't — MS; jīgla — KM; 'jimə — KM.

Gotovo je bez izuzetka zadržan konsonant /l/ u svim pozicijama (pravopisno lj): ūle — K, ūlə — M, ūle — S; ko'sula — K, 'ko'sila — M, 'košila — S; 'halə — K, 'hała — MS; 'dič'al — K, 'dič'al — M, 'dič'al/'dič'al — S.

Primjeri za potvrdu č > č': 'tič' — KM, 'tič'ə — S; 'kuč'ak — K, 'kuč'ak — M, 'kuč'kə — S; č'ič' — K, oč'ič'ə — M, 'č'ič'ə — S; nōč' — K, 'noč'ə — MS; 'č'elāde — K, 'č'eladə — S, ali ipak: 'čeladə (= č > č) — M.

Primjeri za obezvučenje dočetnoga zvučnoga konsonanta: dūb — KM, dūb/dūbə — S; spūž — KMS; 'bārd — K, 'bārdə — MS; vrāg — KMS. Kao što se vidi iz primjera, zvučnost se dočetnoga konsonanta uklanja ili labavi na dva načina: — obezvučenjem, ili uklanjanjem dočetne pozicije; — prirastanjem vokalnog elementa, najčešće — ə.

Konsonant je /h/ (izgovorno najčešće [x]) stabilan u konsonantizmu, i to u svim pozicijama: 'hałe — M; grīh — KMS; 'uho — K, 'uhə — M, 'uho/'uhə — S; g'rah — K, g'rah (pored 'fažə) — M, g'ra'h (pored 'fažə) — S; būhə — K, bū'ha — M, 'buha — S.

Primjeri za potvrdu /ǰ ǰ/ (pravopisno đ dž) > ǰ': 'seǰ'a 'stolica' — KMS; ǰ'ir (tal. giro) — KMS; ǰ'udič'ə — KM, 'ǰ'udič' (tal. giudice) — S; ānǰ'ui — K, ānǰ'ejə — MS; 'saǰ' — K, 'saǰ'ə — M, 'saǰ'ə — S.

Kao /l/ stabilno mjesto ima i /n/ (pravopisno nj kao jedan glas): 'niva — K; 'jañe — KM; šūšāñ/'sušāñ — K, šūšāñ — M, šūšāñ/šūšāñ — S; kōñ — KMS.

Posebno je zanimljiv relikv /#dj/ > /j/, vjerojatno čakavske provenijencije: p'reja — K, p're'ja/prē'ja — M, p'rejə — S.

Starijim, neizmijenjenim osobinama, vjerojatno čakavsko-šćakavske provenijencije, treba pribrojiti i očuvan skup /čr-/ odnosno /čř-/; ovaj posljednji u realizaciji /čər-/; č'rišña — KM, č'rišña — S; č'rīva — S; č'ərv — K, č'ərvə — MS, ali i: cərlēno do jā'ja — M.

U određenim se pozicijama, osobito ozvučenjem fonema /c/, ostvaruje fonem /3/: kōn3e — S, sūn3ə — M, sūn3ə — S.

Vrlo je frekventna osobina reduciranje dočetnoga konsonanta, osobito u infinitivu: 'tərga't — KMS, u'si't — M, 'kərpə't — MS, itd., pošto je prethodno u infinitivu otpao vokal /-i/ (usp. još i: svūč' — K, svūč' — MS).

Akcentuacija govora moliških Hrvata očuvala je i do danas temeljne izvorne osobine. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki, naglašeni i nenaglašeni. U dugih se naglašenih silabema javlja i intonacijska razlikovnost (uzlaznost ~ silaznost). Kod kratkih silabema intonacijska opreka nije sustavno utvrđena, iako se mogu registrirati ostvaraji uzlazno ili silazno intonirani. Te se opreke, međutim, ne vezuju ni kategorijski ni pozicijski pa ih je trebalo (poput Brozovića, a za razliku od Rešetara) zanemariti kao intonacijsku opozicijsku stvarnost u kratko naglašenih vokala. Na taj se način ostaje pri bilježenju samo jednog tipa kratkog akcenta, znakom ' ispred

(prvoga konsonanta) naglašenoga sloga u riječi (s'vekār — M, do'vica — M, itd.). Iz izloženoga izlazi da se u moliškom hrvatskom mogu pojaviti ove akcenatsko-kvantitativne kvalitete: ~ ˘ / — ˘ (tj. dugi uzlazni akcent zvan akut, dugi silazni akcent zvan dugosilazni, kratki akcent, duga nenaglašena kvantiteta zvana dužina, kratka nenaglašena kvantiteta zvana kračina).

Distribucija je akcenatskih ostvaraja prilično poremećena, dakle u dobroj mjeri i nepredvidljiva. Razlike ima ne samo između govora u pojedinim selima nego i između različitih govornika u istom selu. Nije neobično čak ni to da isti govornik proizvodi sad jedan sad drugi akcenatski ostvaraj, nimalo svjestan svojih izgovornih razlika. Vrlo su česti i dvostruki akcenti i gdjekad i trostruki (u višesložnih riječi), dakle je moguć svojevrsan staccato, slično kao u gradišćanskohrvatskim govorima, poglavito onima izloženima jačem mađarskom utjecaju (Ivšić, 1971). Navodimo: »Velika većina gradišćanskih govora ima artikulaciju po kojoj je ekspiratorna sila razdijeljena na slogove tako da akcentovani slog ne odvaja mnogo od neakcentovanih, prema čemu se taj izgovor približuje mađarskom; to se osobito osjeća kod starijih inteligenata, koji su svršili mađarske škole« (str. 749). U bilješci se br. 50 ta misao potvrđuje primjerom: gōspōd'ñē. Po našem akcenatskom bilježenju (za moliški hrvatski) to bi bilo: 'gos'po'di'ne. »Na taj način su ostali vokali dobro sačuvani, ali je intonacija u nekim govorima stradala« (Ivšić, 1971). U moliškom hrvatskom prevladava silazna intonacija vrlo slična intonacijskoj liniji talijanskog diskursa.

U velikom je naime broju primjera uz prvotni (povijesno uvjetovan) akcent ~ moguć i ˘: Ovdje se, za ilustraciju, donose potvrde, ne ulazeći u ovoj prilici u potanje objašnjavanje međusobnih povijesnih odnosa zabilježenih paralelnih akcenata ~ i ˘: prišt i prišt, stēgna i stēgna, nōg i nōga, muž i muž, mētla i mētla... — K; gūvno i gūvno, č'ēla i č'ēla, crikva i crikva, ōsa i ōsa... — M; ōtac i ōtac, 'divōjka i 'divōjka, ōgañ i ōgañ, tēta i tēta... — S.

Za razliku od gradišćanskohrvatskoga, gdje je staccato zabilježen samo kratkim (kratkosilaznim) akcentom, u moliškom hrvatskom dvostruki (trostruki...) se akcenti (uključujući i nenaglašenu dugu i kratku kvantitetu) ostvaruju u raznim kombinacijama. Evo nekih primjera za svako selo posebno:

Kruč:

zās'pat, 'divōjka, 'umrīt, ži'vit, 'famīla, šūrjāk, 'nepūt i 'nepūt, 'ru'č'inik, 'puhāč' i 'puhāč', 'kušīn, jāpān i 'japān i jāpān, 'pos'tela, 'tapēt...

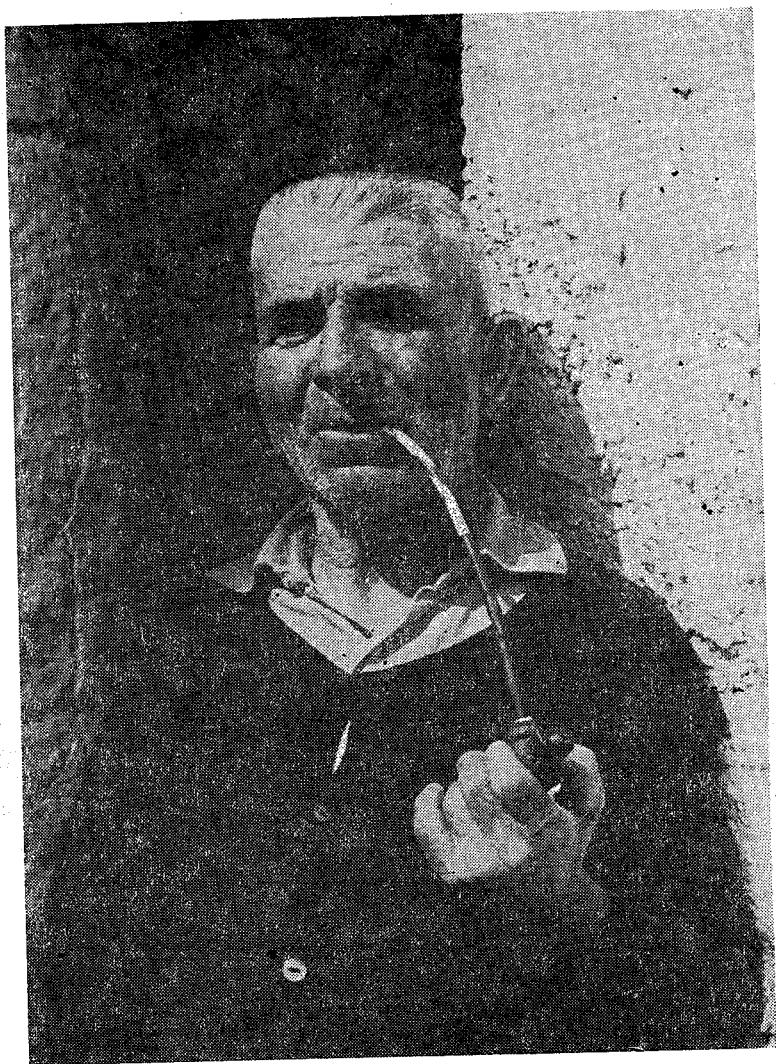
Mundimitar:

dī'ta, 'ne'vista, s'vekār, s'ti'nica, 'ku'pus, kândūn, pīvāc i pī'vac i pīvāc, gūv'no i gūvno, grāndīn, lē'meš, jārām i jārām, 'ru'č'inik...

Stifilić

pārēnda, 'divōjka i 'divōjka, 'nepūta i 'nepūta 'dič'āl, jā'ja, s'vi'dok, 'ne'dīla m'ladič' i m'ladič'...

Koliko je iz raspoloživih primjera moguće zaključivati, najbitnija je razlika u akcenatskoj distribuciji između govora moliških Hrvata u činjenici da je, za razliku od stanja u Kruču i Mundimitru, češće u Stifiliću zabilježen oksitonički akcent kao u primjera: rē'pac, jā'ja, no'ga. Ukoliko to nije posljedica određenih stilogenih pobuda, moglo bi se govoriti o arhaičnoj dijalekatskoj pojavi vjerojatno jačega nekadašnjeg čakavskog supstrata, što bi valjalo istražiti.

Sl. 5. Starac s lulom

Dok je na temelju ograničenoga (ovdje razmatranoga) korpusa građe, prvenstveno skupljene i zabilježene s leksičkoga gledišta, bilo moguće zapaziti, predložiti i prokomentirati barem neke karakteristične glasovne i akcenatske osobine moliškoga hrvatskoga, dotle su morfološke i osobito derivacijske osobine potvrđene vrlo ograničeno pa ni slika i komentar o njima ne može ni približno zadovoljiti morfološke i derivacijske stručne interese i zahtjeve. Ipak, neke su osobine dovoljno evidentne pa je korisno na njih upozoriti.

Uslijed morfološke dekompozicije i svodenjem svih riječi na maskulino-feminilne uvelike su poremećeni morfološki odnosi. Srednji je rod, kao što je rečeno,

nestao kao kategorija, pa su se mijenjali i završeci nekadašnjih imenica srednjega roda, prilagođujući se ponajviše završecima imenica onoga roda (m. ili f.) kojemu je nekadašnja imenica srednjega roda pripala. No ni imenice prvotno muškoga ili ženskoga roda nisu uvijek ostale pošteđene od obličnih promjena ni u kosim padežima ni u nominativu. Tako se, na primjer, dočetano -a kao kategorijsko obilježje imenica ženskoga roda može više ili manje reducirati, pa i nestati (-ə/-ə/-ø). I obrnuto, imenici prvotno muškoga roda na konsonant može prirasti vokalni element, obično više ili manje reduciran (-ə), tako da se u tom i takvim slučajevima potiru razlike u obličnoj diferencijaciji imenica tih dvaju rodova. Isto biva i s imenicama prvotno srednjega roda. Na taj način, oblični je završetak sve manje prepoznatljivo obilježje imeničke pripadnosti određenom gramatičkom rodu. S obzirom na zabilježene govorne primjere, može se utvrditi tendencija po kojoj se dočetni konsonant (ako je opstruent) ponaša dvojako:

- ili teži obezvučenju (ako je zvučan) odnosno redukciji (ako je bezvučan)
- ili se osnažuje prirastanjem vokalnog elementa.

Ta pojava uvelike podsjeća na sličnu u govoru otoka Žirja kod Šibenika. Tu je zabilježeno: »Pri slušanju žirjanskoga govora... neodoljivo (se) nameće dojam okrnjenosti ... riječi. To u prvom redu uvjetuje težnja za otvaranjem slogova, osobito krajnjih. Otvaranje se najobičnije postiže na taj način što se ispuste, ne izgovore se, zatvoreni suglasnici poslije krajnjih vokala: ... dëve, dëse, narô, obê... Ako se krajnji suglasnici zbog semantičkih, stilističkih ili kojih drugih razloga izgovore, najčešće im u znatnoj mjeri olabavi artikulacija, tako da struja zraka vokala ispred njih ne nailazi na veće zapreke. Drugim riječima, u takvim pozicijama zatvorni čvrstosklopni prelaze u zatvorne lakosklopne...: pje^t, dëve^d, obe^d, gra^d, itd. Gornji primjeri pokazuju da su suglasnici najviše izloženi nestajanju ili labavljenju na kraju riječi... Ako pak semantički razlozi traže da se očuva puna riječ ili oblik... žirjanski je govor stvorio mogućnost ne samo da se krajnji suglasnici zadrže nego i da se osnaži njihova artikulacija. To se postiže na taj način što uz krajnje zatvorne suglasnike prirasta vokalni element prednjega reduciranoga tipa. Bilježimo ga znakom ə. Na taj način prvotno krajnji zatvorni suglasnik praktički dolazi u intervokalni položaj što osigurava njegovu punu artikulaciju» (Finka i Šojat, 1968). Za ilustraciju evo nekih primjera: lûbə, svătə, krîžə, pûtə, špāgə, grādə, kômadə, pûnə, vrhovătə, krcăstə, bilcăstə (str. 136). »Prema onome što je rečeno, ima konsonantski fonem d, na primjer, ove četiri alofone varijante: ø, ^d, d, də (û grā, û grā^d, û grād, û grādə)» (ib.).

U moliškom hrvatskom ima, dakako, primjera za sve te slučajeve, kao što ima i za potvrdu klasičnoga razlikovanja imenica muškoga roda (dočetak konsonant) i imenica ženskoga roda (dočetak — a).

U naše vrijeme, uslijed »rekroatizacije« moliškoga hrvatskoga, nastoji se uspostaviti prvotno morfološko stanje, pa se nerijetko i imenice prvotno srednjega roda ostvaruju s karakterističnim za taj rod završnim vokalima (u NAV sg.) -o ili -e.

Sva je ta problematika sadržana u korpusu za ovaj rad, a ovdje se ilustrira na ograničenom broju primjera:

Kruč

kôš^t, 'iška^t, nôgə i nôg^{*}, dîtə, têtə, č'êlə i č'êl; kôž, sûz, zûb, 'did; stêgno i stêgno; čelāde, cīce; žena, 'pos'tila, sēstra, mētla i mētla, 'divôjka... (*Vidi str. 125.)

Mundimitar

'umri', kôs', lîs'; krôsn^a, ūlā, stēgnā, ko'linā; lūd, mūž, lāž; mlīko, gūvno i gūv'no; pōdne, dī'te, jāje, tēta, 'sekərva, rūka...

Stifilić

kôs'; blāgā, dītā, rūkā, zvīzdā, s'livā; lūd, dūb, snīg, 'bob; cār'leno do ja'ja, mlīko; gōž'ž'e i gvōž'ž'e, gvōzje; srida, salāta, 'nepūta i 'nepūta i 'nepūta, no'ga, plēč'a, brāda, 'divōjka i 'divōjka, ōfca i ōvca, tēta...

U nastavku analize iznesenih jezičnih podataka izvršena je njihova kvantifikacija radi utvrđivanja postojećih lingvističkih udaljenosti između tri ispitivana naselja.

Na Tablici 2. prikazana je matrica Hemmingovih mjera sličnosti za tri ispitivana naselja u pokrajini Molise. Na tablici se uočava najveća mjera sličnosti između naselja Mundimitar i Stifilić (2 i 3) i podjednaka udaljenost tih naselja od trećeg naselja, Kruča. Premda su te razlike zapravo vrlo male (od 0,2185 do 0,3872), one ipak pokazuju nešto drugačiju situaciju za naselje Kruč. Smatramo da je to posljedica veće otvorenosti Kruča prema obližnjim talijanskim naseljima, kao glavnog i po broju stanovnika najvećeg od hrvatskih naselja u regiji i time administrativnog centra koji će biti pod većim utjecajima sa strane. Osim toga, Kruč je smješten na nešto manjoj nadmorskoj visini od Mundimitra i Stifilića, nalazi se podno brijega i geografski je pristupačniji, dok su druga dva naselja geografski izoliranija, skrivena u gorama i smještena na vrhuncima brežuljaka poput utvrda. I početkom stoljeća, kako je zabilježio Rešetar (1907), Kruč je bio cestom povezan s obalnim gradićem Termoli, dok u druga dva naselja nije postojala nikakva cesta, već se do njih moglo doći samo pješice, i to po vrlo lošem putu. Isto tako i Smodlaka (1906) je zabilježio neke jezične razlike između Kruča i druga dva naselja, zaključivši da stanovnici manjih naselja govore mnogo «čišće» negoli u Kruču. Naši rezultati potvrđuju navedena zapažanja i ukazuju na to da je Kruč, kao najveće i najpristupačnije i općinsko naselje najotvoreniji prema utjecajima sa strane, to znači prema talijanskom jeziku. Grafički crtež izoglosa između tri analizirana naselja, prikazan na slici 3. jasno pokazuje tu »lingvističku udaljenost» Kruča od ostala dva naselja.

S obzirom na različite hipoteze o porijeklu moliških Hrvata, koje su izložene u uvodnom dijelu ovog rada, u slijedećoj analizi izvršen je pokušaj preciznijeg određivanja njihova govora. Prema povijesnim činjenicama (Čolak, 1960; Jutrović, 1952) u vrijeme prodora Turaka na Balkanski poluotok u 15. i 16. stoljeću brojne skupine stanovništva iz kopnene unutrašnjosti Balkanskog poluotoka bježale su prema srednjodalmatinskom Primorju, a iz Makarskog primorja, Imotske krajine i donjeg toka Neretve stanovništvo je bježalo na otoke Brač, Hvar i Korčulu. Govor tih doseljenika bio je štokavski i kao takav sačuvan je do danas u onim mjestima koja su oni prilikom doseljenja osnovali: Sumartin na Braču, Sućuraj na Hvaru i Račišće na Korčuli. Smjer migracije stanovništva bio je od istoka prema zapadu, tako da su istočna naselja ovih otoka bila izložena jačem utjecaju štokavskoga dijalekta. Ista migracijska struja (Brozović, 1970) kretala se i uzduž obale prema poluotoku Istri, gdje je tokom vremena njihov štokavski dijalekt uglavnom čakaviziran. Stoga smo i proveli daljnju analizu izračunavši Hemmingove mjere sličnosti između moliškohrvatskog dijalekta (označenog brojem 1) i govora pet istarskih naselja (Rovinjsko Selo — 2, Rakalj — 3, Medulin — 4, Kaštelir — 5, Kaldir — 6), zatim naselja Sumartina — 7 na otoku Braču, Račišća — 8 na otoku Korčuli, Sućuraja

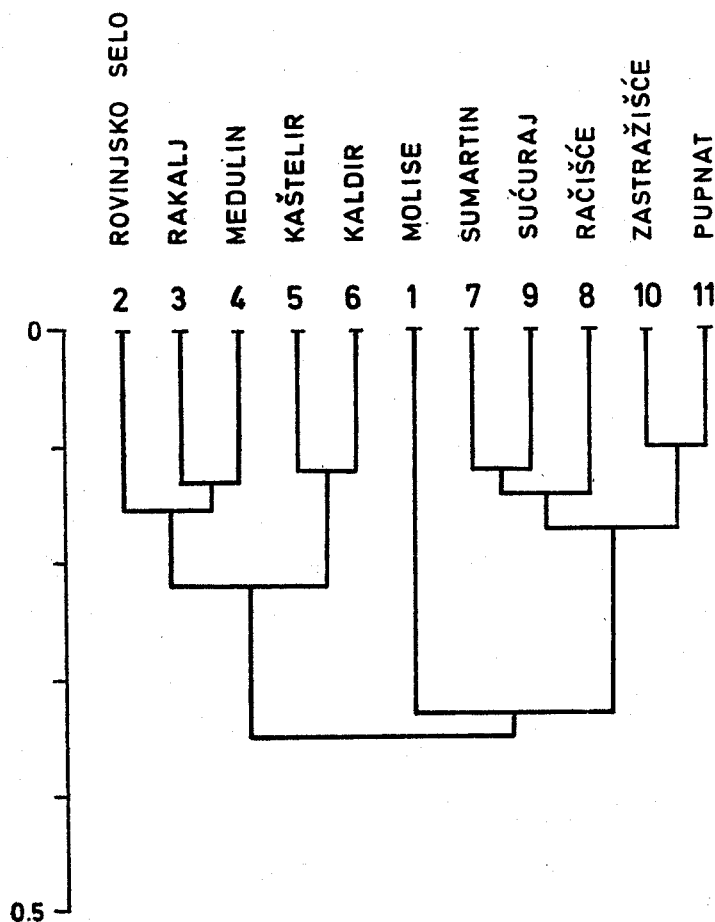
— 9 i Zastrazišća — 10, smještenih na istočnom dijelu otoka Hvara i sela Pupnata — 11, smještenog na istočnom dijelu otoka Korčule (Slika 2). Na Tablici 3. prikazane su dobivene Hemmingove mjere sličnosti (HMS) među spomenutim naseljima, izračunate na temelju postojećih leksičkih razlika u ispitivanim govorima bez obzira na fonetsku ili morfološku razinu. S obzirom na doista male razlike između tri moliška naselja u ovom koraku analize, govor tih naselja vodi se kao jedinstven — naselje 1 (Molise).

Najveću mjeru sličnosti ($HMS = 0,1023$) nalazimo između naselja 10 i 11 (Zastrazišća i Pupnata), a najmanju mjeru sličnosti ($HMS = 0,3907$) nalazimo između naselja 6 i 9 (Kaldira i Sućurja) i naselja 6 i 11 (Kaldira i Pupnata). Govor moliških naselja pokazuje najveću sličnost sa naseljima 11 i 10 (Pupnatom i Zastrazišćem) i općenito veću sličnost s naseljima na srednjodalmatinskim otocima nego s naseljima u Istri. Na dendrogramskom prikazu (Slika 6) jasno se opažaju dvije skupine naselja (dva klastera). Jedan od njih tvore istarska naselja (2, 3, 4, 5 i 6), a drugi tvore naselja srednjodalmatinskih otoka (7, 8, 9, 10 i 11), kojima su pridružena i moliška sela (1). To znači da su čakavska sela iz srednje Dalmacije bliža štokavskim selima iz iste geografske regije nego čakavskim selima iz Istre.

Najveća sličnost moliškog govora (1) s čakavskim govorima Zastrazišća (10) i Pupnata (11) (najniže vrijednosti Hemmingovih mjera — Tablica 3.) potvrđuje pretpostavku da su moliški doseljenici, premda štokavci, u svojoj staroj domovini živjeli u neposrednoj blizini čakavaca. S time u vezi potrebno je spomenuti nekoliko činjenica. U vrijeme migracijskih kretanja u 15. i 16. stoljeću priljev štokavskih doseljenika u područje srednje Dalmacije bio je znatan. Hraste (1937) na temelju svojih istraživanja navodi kako je Zastrazišće selo u kojem je čakavski dijalekt prevladao štokavski, a i naša prethodna istraživanja otoka Hvara to su potvrdila (Sujoldžić i sur., 1983, 1985). I čakavski govori istočnih naselja na otoku Korčuli bili su više izloženi štokavizaciji od zapadnih naselja ali su ipak ostali čakavski. Da postoji istovjetan trend u jezičnoj promjeni na Hvaru i Korčuli — a koji se zbiva pod utjecajem migracije štokavskih elemenata — dokaz je najniža vrijednost Hemmingovih mjera između Zastrazišća i Pupnata (Sujoldžić, 1985).

Rezultati provedenih istraživanja jasno nas navode na mogućnost davanja barem dvije potencijalne eksplikativne hipoteze, za koje držimo da ih s pravom možemo izložiti. Naime, analiza rezultata pokazala je da je govor stanovnika u području Molise štokavsko-ikavski sa dosta čakavizama. To znači da su sela u regiji Molise mogla biti osnovana od čakavaca već u 13. stoljeću te da su u 15. i 16. stoljeću bila izvrgnuta izrazitom utjecaju štokavsko-ikavskog govora novih doseljenika, ili pak da su osnovana tek u 15. i 16. stoljeću doseljenicima koji su govorili štokavsko-ikavski i koji su još u staroj domovini bili izvrgnuti utjecaju čakavštine. Smještaj moliškoga govora na dendrogramu (Slika 6) uz naselja srednje Dalmacije (bilo da su uglavnom čakavska: Zastrazišće i Pupnat, bilo da su uglavnom štokavska: Sumartin, Sućuraj i Račišće) jasno govori u prilog tvrdnji da su doseljenici u regiju Molise došli iz ovih krajeva te da staru postojbinu moliških doseljenika valja tražiti južno od Cetine, u biokovsko-neretvanskom području, a na što su već upozorili Smoldaka, 1906; Rešetar, 1911; Brozović, 1970 i Šimunović, 1984. Nađene neke sličnosti u govoru Moližana s govorima iz Istre logična su posljedica činjenice što su i u Istru migrirale populacije iz istih regija (iz Biokovsko-makarskog područja) (Brozović, 1970) ali da su i u Istri — kao i u regiji Molise — doseljenici bili izvrgnuti većem utjecaju talijanskog jezika od stanovništva koje

je ostalo u srednjoj Dalmaciji. Jasno je da prikazane eksplikativne hipoteze treba uzeti s rezervom, jer su temeljene na isključivo leksičkim karakteristikama ispitivanih govora. Stoga ih svakako treba nastaviti. Naime, činjenica da su se migracije stanovništva iz područja srednje Dalmacije kretale i prema sjeveru (Istra) i prema zapadu (preko mora — u područje Molise, npr.) pruža nam mogućnost studija tzv. rubnih populacija, tj. rubnih govora te vanjskih utjecaja na jezičnu strukturu. Analize, pak, s obzirom na usporedbu govora u regiji Molise, Istri i onih u srednjoj Dalmaciji pružaju nam mogućnost studija jezične (mikro)evolucije s obzirom na promjene govora i narječja procesima migracije u druge govore i narječja istog jezika, odnosno analize autohtonih promjena pojedinih govora u određenim ekološkim nišama.

Sl. 6.

Dobiveni rezultati istraživanja u prikazanom radu upućuju na potrebu daljnjih lingvističkih, etnoloških i holističkih antropoloških analiza. One će pokazati u kojoj su mjeri pretpostavke utemeljene na prikazanim rezultatima ispravne te, možda, pružiti mogućnost nekih novih interpretacija. S obzirom na to da se provedena i prikazana analiza zasniva isključivo na leksičkim razlikama ispitivanih govora, u nastavku istraživanja valjalo bi pristupiti klasifikaciji razlika i na fonetskoj i morfološkoj razini, te provesti semantičke analize, kako bi se još preciznije okarakterizirao govor moliških Hrvata i utvrdila njegova povezanost s postojećim srodnim govorima u njihovoj staroj postojbini »z one ban(d)e mora«.

ZAHVALA

Autori najljepše zahvaljuju inž. Diani Šimić na velikoj pomoći i suradnji prilikom statističke obrade podataka, te Mariji Peranović na uloženom trudu pri prijepisu i tehničkoj opremi rada.

Dio analiziranih podataka određen je u okviru projekta »Biological and Cultural Microdifferentiation of Rural Populations in Jugoslavia«, IFP—472, koji u suradnji provode Smithsonian Institution, Washington D.C. i I.M.R.O.H., Zagreb.

LITERATURA

1. Biondi, G., O. Rickards, M. C. Calicchia i L. Terrenato: *Anthropological survey on the Serbo-Croatian communities living in Molise, Italy*, Second International Anthropological Poster Conference, Zagreb, 7—10. IX. 1981.
2. Badurina, P. T., *Rotas opera tenet arepo sator*, Roma 1955.
3. Brozović, D., *O makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije*, Makarski zbornik, Makarska, 1970, 381—405.
4. Brozović, D., Kruć (Acquaviva Collecroce), *Fonološki opisi srpskohrvatskih (hrvatskosrpskih), slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Posebna izdanja ANU BiH, LV, Sarajevo, 1981, 393—398.
5. Cirese, A. M., *Saggi sulla cultura meridionale I. Gli studi di tradizioni popolari nel Molise*. Profile storico e saggio di bibliografia, Roma 1955.
6. Cronia, A., *La conoscenza del mondo Slava in Italia*, Padova 1958.
7. Čolak, N., *Iz života iseljenika Makarske i njenog Primorja na srednjedalmatinskom otočju u 17. i 18. stoljeću*, Prilozi povijesti otoka Hvara, Publikacija Historijskog arhiva, Hvar, 1960, I/9: 87—121.
8. Finka, B., A. Šojat, *Govor otoka Žirja*, Rasprave Instituta za jezik, Zagreb, 1968, 1: 121—220.
9. Gelcich, G., *Colonie Slave nell'Italia meridionale*, Spalato 1908.
10. Gestrin, F., *Migracije iz Dalmacije u Marke u XV i XVI stoljeću*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, Zagreb, 1977, X: 395—404.
11. Hraste, M., *Čakavski dijalekt ostrva Hvara*, Biblioteka Južnoslovenskog filologa, 8, Beograd, 1937.
12. Hraste, M., *Nepoznate slavenske kolonije na obalama Gargana*, Kolo Matice hrvatske, V, 1963.
13. ISTAT, *Popolazione e movimento anagrafico dei comuni*, Roma 1979.
14. Ivšić, S., *Hrvatska dijaspora u 16. stoljeću i jezik Hrvata Gradišćanaca*, München 1971.
15. Jutrović, A., *O stanovništvu i naseljima srednjedalmatinskih ostrva od početka XV do sredine XIX vijeka*, Glasnik Srpskog geografskog društva, Beograd, 1952, XXXII/2: 129—137.
16. Kovačević, R., *Srpske naseobine u južnoj Italiji*, Glasnik Srpskog učenog društva, Beograd, 1885, 62: 273—340.
17. Lees, R., *The basis of glottochronology*, Language, 1953, 29: 113—127.
18. Makušev, V., *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabulariis bibliothecis italicis deprompta*, Varšava 1874.
19. Orel, R., *Muzički folklor u srpskohrvatskim naseobinama južne Italije*, Zvuk, 1957, 13—14: 109—116.

20. Pantić, M., *Nepoznata bugarščica o despotu Đurđu i Sibinjanin Janku iz XV veka*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik 1977, XXV: 421—439.
21. Rešetar, M., *Slavenske kolonije u Italiji*, Srd, Dubrovnik, 1907, 1105—1128.
22. Rešetar, M., *Die serbokroatischen kolonien Suditaliens*. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften — Schriften der Balkankommission — Linguistische Abteilung, Wien, IX, 1911.
23. Rohlf, G., *Ignote colonie Slave sulle coste del Gargano*, Djela JAZU, Razred za filologiju, Zagreb, 1985, knjiga 59: 419—422.
24. Scotti, G., *Hrvatske oaze u južnoj Italiji*, Iseljenički kalendar M i H, Zagreb, 1966, 103—111.
25. Scotti, G., *Z one bane mora*, Rijeka 1980.
26. Smolaka, J., *Posjet apeninskim Hrvatima*. Putne uspomene i bilješke, Zadar 1906.
27. Sujoldžić, A., *Populacijska struktura otoka Korčule — Antropološki, demografski i lingvistički problemi*, Doktorska disertacija, Beograd 1985.
28. Sujoldžić, A., L. Szirovicza, K. Momirović, B. Finka, M. Moguš, P. Šimunović, P. Rudan, *Primjena takson'mskih algoritama na nenumeričke varijable u proučavanju lingvističke mikroevolucije*, Rasprave Zavoda za jezik, 1979, knj. 4—5: 61—68.
29. Sujoldžić, A., L. Szirovicza, P. Šimunović, B. Finka, D. F. Roberts, P. Rudan, *Lingvističke udaljenosti na otoku Hvaru*, Rasprave Zavoda za jezik, Zagreb, 1983, 8—9: 197—214.
30. Sujoldžić, A., L. Szirovicza, P. Šimunović, B. Finka, D. F. Roberts, P. Rudan, *Analiza kulturnog vokabulara otoka Hvara kao pokazatelja jezične mikroevolucije*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku, Novi Sad, 1985, XXVII—XXVIII: 768—780.
31. Swadesh, M., *Lexicostatistic dating of prehistoric ethnic contacts*, Proc. Am. Phil. Soc., 1952, 96: 452—463.
32. Šimunović, P., *Šklavunske naseobine u južnoj Italiji i naša prva zapisana bugarščica*, Narodna umjetnost, Zagreb, 1984, 21: 54—68.
33. Šimunović, P., *Antroponimija moliških Hrvata*, VI. jugoslavenska onomastička konferencija (u tisku).
34. Wingert, F., *Medical Informatics*. U: *Lecture notes in medical informatics*, D. A. B. Lindberg i P. L. Reichertz ur., Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, 1981.

Tablica 1

	KRUČ	MUNDIMITAR	STIFILIĆ
1 glava	glāva	glāva	glāva (gen. glāvē)/glāva
2 tijelo	živōt	život	život
3 čelo	čēl	č'ēl	č'ēl
4 obrve	č'ije	č'ile	č'ile
5 oko	'oko, oč'ə	'oko	'oko, 'oč'i
6 nos	nōs	nōs	nōs
7 uho	'uho	'uhə	'uho, 'uši/'uhə
8 usta	ūsta	ūsta	jūsta
9 zub	zūb	zūb	zūb, zūbe
10 jezik	'jezik	'jezik	'jezik/jēzik
11 kost	kōs ^t	kōs ^t	kōs ^t
12 grudi	'pərs	'pərs	'pərsə/u pərsi
13. sise	cice (pl.)	'cice (pl.)	'cice (pl.)
14 rebra	koš'tate	koštāte	'koštāte
15 pleća	p'leč'a	plēč'a	plēč'a
16 ruka	rūka	rūka	rūkə
17 zulj	kā	kā	kā
18 lakat	'lakat/'latak	lākat	lākat
19 dlan	šč'ānda	šč'ānda	šč'ānda
20 prst	'pərs ^t	'pərst	'pərs ^t
21 nokat	'nohat	'nohat	'nohat
22 noga	nōg/nōgə	nōga	'noga/nōgə
23 bedro	stēgna/stēgna	stēgnə	stēgna
24 koljeno	'kolino	'kolinə	'kolinə
25 pazuh	'popozik	po'pazuk	—
26 vlas	vīas	vīas	vīas, vīasi (vīasja) (pl.)
27 g. čeljust	ma'sela	māšela	māšela
28 vrat	'gərl	'gərl	gārle
29 mozak	'moždane	'moždano	'moždano/'moždani
30 leđa	g'rije/grina	g'rīne	grīne
31 trbuh	tər'buh	'tərbuh	'tər'buh
32 koža	kōž	'kožə	'kožə
33 brada	brād	brā'da	brādə
34 brkovi	'mus'tač'e	mus'tač'e	'mus'tač'e
35 prišt	prīš'/prīš ^t	prīš ^t	prīš ^t
36 gnoj	'matērija	mārč'a	mārč'a
37 krv	'kərv	'kərv	'kərv
38 suza	sūz	'suzə	'suzə
39 crijeva	čriv	—	č'riva
40 srce	'sərcə	—	'sərce
41 stomak	'štomik	—	štōmik
42 čovjek	lūd	lūd	lūd
43 živjeti	žī'vi ^t	žīvi ^t	žīvi ^t
44 umrijeti	'umri ^t	'umri ^t	'umwri ^t (mb = w)
45 žena	žēna	žēna	žēna/žēna
46 ženska	'femina	'femina	'femina
47 mladić	'dič'al	'dič'al	'dič'al/'dič'al
48 djevojka	'divōjka	divōjka	'divōjka/'divōjka
49 stara žena	'babə	'baba	'baba
50 star čovjek	dīd/'dīd	dīd	'dīdə
51 porodica	'famīla	fāmīla	fāmīla
52 otac	'otac	'otac	ōtac/ōtac/'otac/
53 majka	'mat/'mati	'mat	'mat
54 sin	sīn	sīn	sīn
55 kćer	hč'ērə/šč'ēr	h'č'ērə	šč'ēr/č'ēr

	KRUČ	MUNDIMITAR	STIFILIĆ
56 brat	b'rat	b'rat	b'rat
57 sestra	sěstra	sěstra	sěstra
58 djed	ta'rela	ta'rela	ta'rela
69 baka	ma'rela/'nona	ma'rela	ma'rela/'nona
60 muž	mūž/mūž	mūž	mūž
61 supruga	žěna	žěna	žěna
52 starija sestra	šōša	šōša	šōša
63 stariji brat	bāca	bāca	bāca
64 snaha	ně'vistə	ne'vista	ne'vista
65 svekar	s'vekar/'sekar	s'vekār	s'vekar
66 svekrva	'sekarva	'sekarva	se'karva
67 šogor	šūrjāk	'šurjak	šūrjāk
68 šogorica	šurjākicə	šurja'kicə	šur'jacija
69 djever	'divər	'divər	'diver
70 zaova	zāva	zāva	zāva
71 unuk	'nepūt	'neput	'nepūt/'nepūt
72 sinovac	'nepūt	'neput	'nepūt/'nepūt
73 sinovica	'nepūtica	'nepūta	'nepūta
74 stric, ujak	cilə	cilə	cilə
75 strina, tetka	tēta	tēta	tēta/tēta
76 dijete	dītə	dītə	dītə
77 udovac	'dovəc	'dovāc	do'vac
78 udovica	'dovicə	do'vicə	do'vica
79 trudna	z'babna/z'babna	z'babna	z'babna
80 svadba	pīr	pīr	pīr
81 gozba	s'tolica	—	s'tolicə
82 vjen. prsten	'viticə	'viticə	'viticə
83 vršnjaci	jəsmo pāra/š'tise gōšta	smo pār	smo pār
84 spavati	s'pat	s'pat	s'pat
85 san	'san/sān	sān	'san
86 ime	'jimə	'jimə	'jimə
87 laž	lāž	lāž	lāž
88 kuća	hiž	'hižə	hiž
89 vrata	vrāta	vrāta	vrāta
90 prozor	'pu'nistra	'funěštra	s'vitlana/'funestra
91 ljestve	s'kale	s'kale	s'kale
92 zid	zid	zid	zid
93 krov	kopertina	'tito	'titə
94 crijep	pīnǰ'a	pīnǰ'a	pīnǰ'a
95 tavan	'sufit	'sufit	'sufit
96 postelja	'pos'tela	'postelə	'postela
97 jastuk	'kušin	'kušin	'kušin
98 čilim	'tapēt	'tapēt	'tapēt
99 stol	s'tolica	s'tolica	s'tolica
100 stolica	'seǰ'a	'seǰ'a	'seǰ'a
101 vatra	ōgañ	'ogañ	ōgañ/ōgañ
102 plamen	'lambār	'lambār	'lambār
103 dim	'dim/dim	'dim	'dim
104 žerava	'žerovə	v'ražera	'žeravə
105 žarač	'tināl	'tinala	'tinala
106 mijeh	'puhāč/'puhāč'	'puhāč'	'puhāč'
107 boca	'bu'tila	'butila	'butila
108 čaša	'bukīr	'bukīr	'bukīr
109 tanjur	p'jat	p'jatin	p'jat
110 kotao	'kotā/'kotā	'kotā	'kotā
111 nož	nōž	nōž	nōž
112 žlica	ku'č'arīn/z'lica(zidarska)	ku'č'arīn/z'lica(zidarska)	ku'č'arīn/z'lica(zidarska)

	KRUČ	MUNDIMITAR	STIFILIĆ
113 vilica	forč'ina	forč'ina	forč'ina
114 dno	'fund	fünd	'fund
115 metla	mětla/mětla	mětla	mětla
116 smeće	smět	smět	smět
117 temelj	fudumēnda	fu'dimēnda	fu'dumēnda
118 ključ	ključ'	ključ'	ključ'
119 pepeo	lûg	lûg	lûg
120 dimnjak	č'i'miněro	č'i'miněra	č'i'miněra
121 čada	'saš'	'saš'a	'saš'ə
122 plahta	'linzûn	'linzûn	'linzûn
123 pokrivač	kupërta	'kupërta	'kupërta
124 kolijevka	zika	zivka	'zika
125 klupa	—	'bangûr	—
126 daska	dāska	dāska	dāska
127 štap	'baštûn	štâp	štâp
128 konop	'konop	'konop	'konop
129 bačva	'bač'va	'bač'va	'bač'va
130 vjetro	t'rañə	trân	trân
131 vapno	'japân	'japân	'japân
132 jesti	'jis'/'is'	'jis'	'jis'
133 gladan	lăč'an	'lač'an	'lač'an
134 žedan	žêdan	žêdan	žêdan
135 kruh	k'ruh	k'ruh	k'ruh
136 kvasac	kvās	kvās	kvās
137 naćve	'nač'və	'nač'ma	'nač'ə
138 brašno	mūkə	mûka	mûka
139 kuhinja	'kuč'ine	kuč'ina	kuč'ina
140 pogača	'povač'ə	'povač'a	'povač'a
141 riža	g'ranariz	g'ranariz	g'ranariz
142 zdjela	z'dilə	z'dilə	z'dilə
143 komad	'muč'ek/h'lib (k'ruha)	mûč'ak/h'lib (k'ruha)	mûč'ak/h'lib (k'ruha)
144 mast	măs'	măs'	măs'
145 čvarci	č'ərkle (pl.)	č'ərkle	č'ərkle
146 kobasica	'kobāsca	ko'basica	ko'basica
147 sol	sō	sō	sō
148 šećer	'cukar	'cukār	'cukar
149 plijesan	plīs	plīs	plīs
150 gorak	'žuk	'žuk	'žuk
151 kiseo	lût	lût	lût
152 ocat	ôcat	'ocat	'ocat
153 uje	ûle	ûle	ûle
154 mlin	'malin	'malin	mălin/'malin
155 mjera	'mira	'mira	'mira
156 jaje	jâje	jâje	jâje
157 kokoš	kokōša	kokōšə	kokōšə
158 kvočka	'joka	jōka	jōkə
159 pilić	'piplə	'piple	'piple
160 pijetao	'pivac	pivâc/pi'vac/pivâc	gălə
161 krijesta	č'ima	č'ima	č'ima
162 žutanjak	—	carlěno do jâ'ja	car'lěno do ja'ja
163 bjelanjak	—	bîlo do jâ'ja	bîlo do ja'ja
164 gnijezdo	nîzda	nîzda/gûnzda	nîzda
165 ptica	'tič'	'tič'	'tič'ə
166 vrabac	'repac	rê'pac	rê'pac
167 leptir	'lastavica	'lastavica	'lastavica
168 lastavica	'renulə	rênula	rênulə
169 gavran	'rarog	'rarog	'rarog

	KRUČ	MUNDIMITAR	STIFILIĆ
170 vrana	—	v'rana/vrāna	—
171 krilo	krēlə	k'relə/letə	krēlə
172 pas	'kuč'ak	'kuč'āk	'kuč'ka
173 mačka	'mač'ka	'mač'ka, 'mač'āk	'mač'ka
174 magarac	'tovar	'tovār	'tovār
175 ovca	ōvca	ōvca	ōfca
176 koza	kōza	kōza	kōza
177 blago	blāg	blāgo	blāgə
178 konj	kōn	kōn	kōn
179 kobila	'kobilə	ko'bila	ko'bila
180 zvijer	zvīrə	zvīrə/zvīre	'beštia
181 kola	'kar	'kar/kār	'kar
182 mlijeko	mbilko	mlīko	mlīko
183 sir	'sir	'sir	'sir
184 musti	'mus ^t	mūs ^t	mūs ^t
185 surutka	'surah ^t	'surotkā	'suruta
186 skorup	skōrub	s'korup	s'korub
187 vime	'vima	'vime	'vime
188 trava	trāva	trāva	trāva
189 srp	'sərp	'sərp	'sərp
190 orati	'orat	o'ra ^t	'orat
191 brazda	brāzga	brāzga	brāzɡə
192 lemeš	'lemaš	lē'meš	'lemeš
193 ralo	'ralə	'ralo	'ralə
194 jaram	'jaram	jārām, jārām	jārām
195 sjeme	'simə	'sime	'simə
196 zito (pšenica)	'žitə	'žitə	'žitə
197 kukuruz	grāñə	grāndīn	g'randīn/g'randin
198 klasje	klāsje	klāsje	klāsje/klās
199 snop	s'nop	s'nop	s'nop
200 ječam	'zimac	'zimac	zi'mac/zimac
201 raž	s'lama	s'lama	s'lama
202 klip	—	tūl	tūl
203 (suhu) lišće	šūšan/šūšan	šūšan	šūšna/šūšna
204 sijeno	hjen	'hijen	hijen
205 guvno	gūvnə	gūvno/gūvno/gūv'no	gūvnə
206 vile	'vila	'vila	'vila
207 žeti	'žet	žēt	'žet
208 lopata	'lopata	'lopata	'lopata
209 vršiti	—	vārši ^t	'vəršati
210 brati grožde	'tərga ^t	'tərga ^t	'tərga ^t
211 grožde	grōzjē	grōzjə/grōz ^d jə	grōzje/grōz ^d je
212 loza	lōza	lōza	'loza/lōza
213 hrast	dūb	dūb	dūb
214 jasin	'jasin	'jasin	'jasen
215 deblo	stūp	stūp	trūnk/stup/stūp
216 kora	skōrč'ə	skōrč'a	skōrč'a
217 šuma	'dubrava	'dubrava	'dubravə
218 cvijet	cvītje	cvītje	cvītje
219 drvo (ogrijev)	'šuma/driv	'šuma	'šuma
220 šljiva	slivə	s'livə	s'livə
221 trešnja	č'rišna	č'rišna	č'rišna
222 brijest	—	brīst	—
223 kruška	k'rušk	k'ruška	k'ruškə
224 jabuka	'jabuk	'jabukə	'jabūkə
225 breskva	p'raskulə	p'raskva	p'raskva
226 otah	ōrih/o'rih	ōrih	'orih/ōrih

	KRUČ	MUNDIMITAR	STIFILIĆ
227	murva	mûr/mûrva	mûrva
228	kupina	'jagoda	'jaguda
229	maslina	'maslinə	'maslina
230	smokva	s'mokva	smôkva/s'mokva
231	koštica	'noč'	'koštica (do maslin)
232	povrtnjak	'vërta	'vërta
233	kupus	'kupus	'kupus
234	blitva	b'litva	b'litva
235	repa	'ripa	'ripa
236	grah	g'rah	'fažô/g'ra ^h
237	slanutak	č'îč'	'čîč'ə
238	mrkva	ka'rota	karôta
239	rajčica	pomodôr	pomodôra/po'madôre
240	krumpiri	'patâne	'patânə
241	crv. luk	č'ipula	č'ipul
242	češnjak	'luk	'luk
243	krastavac	'bota	'tarela
244	peršin	patru'simulə	petre'simulə
245	povrće	zêlə	zêlə
246	lubenica	č'itrûn	č'itrûn
247	dinja	'mulûn	molûn
248	ruža	'ružicə	rôza/rôza/'ružicə
249	karantil	garôfan	'garofan
250	vuk	vûk	vûk
251	medvjed	lûrc	ûrc
252	lisica	lî'sicə	lîsicə
253	zec	zêc	zêc
254	lovac	ka'č'atûr	'kač'atûr
255	miš	'miš	'miš
256	slijepi miš	'miš do 'zidi	č'i'č'a'miš
257	jež	jêž	jêž
258	gušter	'guštericə	'gušterica
259	zmija	zmîja	z'mija
260	crv	č'ərv	č'ərvə
261	mrav	mrâvə	mbrâvə
262	puž	spûž	spûž
263	pauk	bam'barûn	rân
264	osa	ôsa 'divija	ôsa
265	pčela	ôsa 'dobra	ôsa
266	košnica	'ulištə	ûlište
267	međ	mêd	mêd
268	buha	bû'ha	'buha
269	stjenica	s'tinicə	sti'nicə
270	uš	ušənga	ušənda
271	moljac	târle	târle
272	hlače	g'rabeše	g'rabeše
273	duhan	'tabak	'tabak
274	sjekira	si'kira	si'kira
275	dlijeto	ska'ra'pejə	ska'rapej
276	pila	sîga	segâla
277	kliješta	klîštə	'tinâla
278	rda	'ruža	'ruž'ina
279	preda	p're'ja/prê'ja	p'rejə
280	vreteno	værtēna	værtēnə
281	tkal. čunak	lâdica	lâdica
282	krosna	krôsna	k'rosna
283	škare	š'kare	š'kare

	KRUČ	MUNDIMITAR	STIFILIČ
284 ušiti	'šit	'ši'	'šit
285 zakrpati	'kərpət	'kərpə'	'kərpə'
286 igla	jigla	jigla	igla
287 naprstak	na'pərstak	na'pərstāk	na'pərstāk
288 konac	kōnc'	kōnc' / kōnzə	kōnzə
289 nit	'zicə	'žic'	'zicə
290 klupko	klūpek	k'lupkə	k'lupko
291 košulja	ko'šula	'ko'šila	'ko'šila
292 ruho	'haľə	'hala	'hala
293 dugme	butūn	'botūn	botūn
294 šav	'kušitur	ku'š'i'tura	—
295 pojas	'č'indrīn	č'ēnda / č'indrīn	'č'indrīn
296 čarape	'bič've	'bič've	'bič've
297 cipela	'postō	'postō	'postō
298 izūti	svūč'	svūč'	svūč'
299 poplat	sōla	sōla	sōla
300 bos	bōs	bōs	bōs
301 pregača	'mandirə	'mandirə	'mandir
302 marama	'ruč'inik	'ruč'inik	ruč'inik
303 džep	žēp	'žep	'žep
304 ribar	'ribar	'ribar	ribar
305 mreža	rica	'reta	'ritə
306 more	mōr	mōr	mōre
307 čamac	bārka	bārka	bārka
308 brod	nāve	nāve	nāve
309 pijesak	rīna	rīma	rīnə
310 vjetar	'vitar	'vitār	'vitar
311 otok	'izola	'izola	'izola
312 magla	mag'linə	maglīna	maglīnə
313 kiša	'dažd' / dāždi (3. sg. pres.)	'dažd, 'daždi	'dažd, 'daždi
314 snijeg	snīg	snīg	snīg
315 voda	'voda	vōda	vōda
316 rijeka	rīka	rī'ka	rīka
317 potok	'balūn	'balūn	'balūn
318 brdo	'bērd	'bērdə	'bērdə
319 planina	mun'dańa	mūndańa	mūndańa
320 put	pūt	pūt	pūt
321 dan	dān	dān	dān
322 sat	ūr	ūra	ūra
323 godina	gōštə	gōštə	gōštə / gōštə / godištə
324 sedmica	setimāna	nédila dānə	nédila dāni
325 ponedjeljak	'pərvi dān	'pərvi dān	'pərvi dān
326 utorak	'utorak	ju'torāk	'ju'orak
327 srijeda	sridə	srida	srida
328 četvrtak	č'e'tartak	č'etər'tak	č'e'tartak
329 petak	pētak	pētak	pētak
330 subota	'subota	su'bota	su'bota
331 nedjelja	nēla / ne'dila	ne'dila	'ne'dila
332 sunce	sūncə	sūnzə	sūnzə
333 mjesec	'mīsec'inə	'mīsec'inə	'mīsec'inə
334 pun mjesec	'puni 'mīsec	tūna mīse'č'inə	tūna mīse'č'inə
335 noć	nōč'	nōč'	nōč'
336 proljeće	p'rimavera	primavēr	p'rimavera
337 ljeto	'lit	'litə	'lit
338 jesen	'autūn	'autūn	'autūn
339 zima	zīm	zīm	zīm

	KRUČ	MUNDIMITAR	STIFILIĆ
340 grad	č'i'ta	č'i'ta	č'i'ta
341 mjesto	grād	grād	grād
342 škola	škōla	škōla	škōla
343 učitelj	'meštar	'meštār	'meštar
344 učiteljica	'meštrica	mešt'rica	'meštrica
345 trg	p'jaca	p'jaca	p'jaca
346 novac	šōlda/'pineza/'puhə	'so'litə/'pineze pl.	'pineza
377 platiti	p'latit	p'lati ^t	p'lati ^t
348 lijek	'medič'ina	'medič'ina	'medič'ina
349 liječnik	'medik	'medik/'medik	'medik
350 tuberkuloza	toberkulōz/'tizika	'tizika	'tizik
351 ručnik	tūval	tu'valə	tu'valə
352 brijač	'barbir	'barbir	'barbir/barbir
353 rat	gvēra	gvēra	gvēra
354 prijatelj	amič'ice	amič'icija	mič'icija
355 susjeda	vič'ina	vič'ina	vič'ina
356 zastava	'bandira	bandēr ^a	'bandira
357 bubanj	'tamūr	'tamūr	'tamūr
358 zapovijedati	kuma'nat	kumanivat	kumanivat
359 groblje	'kamsân ^t	kapisân ^t	'kambi'san ^t
360 grob	'tom ^b	tōmba	tūmba
361 ubojica	asasîn	asasîn (u'bit)	asasîn
362 frula	sfi'rala	s'vi'rala	s'virala
363 brbljivac	č'a'č'arūn	č'a'č'arūn	ka'karūn
364 ljenivac	pigrōne	pigr	—
365 ženskar	'kurbār	'dič'al č'uda do žen	—
366 lopov	k'redavac/k'radavac/ m'arijo	ma'rijō	ma'rijō
367 sudac	'ž'udič'ə	'ž'udič'ə	'ž'udič'
368 svjedok	'svidōk	s'vidōk	s'vi'dok
369 crkva	crikva	crikva	crikva
370 križ	križ	križ	križ
371 pop	pōp/'pop	'pop	'pop
372 samostan	'kumanat	'kumenat	'kumanat
373 misa	'misə	'mis ^a	'misa
374 zvono	zvonə	z'vonə	z'vonə
375 anđel	āŋ'uj	ānŋ'ejə	ānŋ'ejə
376 vrag	vrāg	vrāg	vrāg
377 Uskrs	'Uzma/Ūzma	'Uzmə	'Uz'ma
378 Vela Gospa	Blāženica	B'laže'nica	B'laže'nica
379 Božić	'Bošč'a	Bo'žič'ə	'Božič'
380 običaj	koštūmə	koštūmə	koštūmə
381 siromašan	brīzan	b'rižān	brīžan
382 zvijezda	zvīzda	zvīz'da	zvīzda
383 suša	s'eč'ita	s'eč'ita	'se'č'ita
384 željezo	gōz/gōž'	gōzje	gōžž'ə/gvōžž'e/'gozje
385 polje	'liiva	lārgo	lārgo
386 rodak	parēnte	parēnda	pārēnda
387 psovati	klēt	klēt	klēt
388 oprati	ōpra ^t	'op'rat	'opra ^t
389 radit	rābit	rābit	rābit
390 jutro	'istra/'jistra	'jutri	—
391 podne	pōdne	pōdne	pōdne
392 večer	'več'arə	'več'ēr	'več'ēr
393 grijeh	grīh	grīh	grīh
394 gljiva	'peč'ūrka	'peč'ūrka	fūng
395 čeljad	č'elāde	č'elādə	č'elādə

	KRUČ	MUNDIMITAR	STIFILIĆ
396 jedan	ʼjena	ʼjena	ʼjena
397 dva	dvā	dvā	dvā
398 tri	trī	trī	trī
399 četiri	ʼčʼetər	ʼčʼetirə	ʼčʼetər
400 pet	pēt	pēt	pēt
401 šest	šēsʼ	šēsʼ	šēsʼ
402 sedam	ʼsedam	ʼsedām	ʼsedam
403 osam	ʼosam	ʼosām	ʼosam
404 devet	ʼdevət	ʼdevēt	ʼdeveʼ
405 deset	ʼdesət	ʼdesēt	ʼdeseʼ
406 storina	sʼtotinə	stō	stō
407 tisuća	ʼhiľad	milār	milār/ʼmilār
408 naušnica	ʼčʼarčʼjeľə	ʼčʼərčʼele	ʼčʼərčʼela
409 tražiti	ĩskat/ʼĩskat	ʼiskaʼ	—
410 baciti	ʼhitit	—	—
411 uzeti	vāst/vast	—	—
412 prositi	prōʼsit	prōʼsiʼ	—
413 doma	ʼdoma	ʼdoma	—
414 dati	ʼdat	ʼdat	—
415 slina	slīn	—	—
416 miraz	rūh	—	—
417 rukav	ʼrukāv	—	—
418 lješnjak	nūčʼela	—	—
419 list	līst	list	—
420 glog	glōg/gʼlog	—	—
421 oskoruša	ōskruška	—	—
422 badem	jamēndul	—	—
423 dar	ʼrija	—	—
424 kesten	kōštaña	—	—
425 zreo	zrila/zʼriia	—	—
426 tkalački stan	kañə	—	—
427 jezero	vīr	jizêr	—
428 zakletva	prīseg	—	—
429 ljubica	ʼľubicə	—	—
430 prase	prāso	prāsə	—
431 vinograd	ʼtərsja	ʼtərsje	—
432 janje	ʼjañe	ʼjañe	—
433 kozle	ʼkozľə	kōzľe	—
434 medaš	ʼtermuj	—	—
435 bob	ʼbob	ʼbob	—
436 bolnica	—	—	sʼpidān
437 divlji	ʼdivij	—	—

Tablica 2
Matrica Hemmingovih udaljenosti za moliška naselja

	Naselje	Kruč 1	Mundimitar 2	Stifilić 3
1	Kruč	—		
2	Mundimitar	.370546	—	
3	Stifilić	.387173	.218527	—

Tablica 3
Matrica Hemmingovih udaljenosti

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 Molise	—										
2 Rovinjsko Selo	.330233	—									
3 Rakalj	.293023	.148837	—								
4 Medulin	.316279	.167442	.130233	—							
5 Kaštelir	.358140	.218605	.195349	.218605	—						
6 Kaldir	.376744	.223256	.218605	.255814	.125581	—					
7 Sumartin	.311628	.348837	.311826	.297674	.367442	.386047	—				
8 Račišće	.288372	.348837	.325581	.306977	.376744	.404651	.176744	—			
9 Sućuraj	.283721	.339535	.311628	.288372	.372093	.390698	.120930	.125581	—		
10 Zastirašće	.241860	.334884	.302326	.297674	.344186	.353488	.144186	.148837	.130233	—	
11 Pupnat	.237209	.372093	.320930	.325581	.376744	.390698	.200000	.134884	.153488	.102326	—

ABSTRACT

*LANGUAGE AND ORIGIN OF INHABITANTS OF SLAVIC SETTLEMENTS IN
MOLISE, SOUTHERN ITALY*

The work relates to the analysis of the spoken language of three Slavic settlements in the region of Molise, Italy and the origin of their inhabitants. Since the time of their colonization in the 15th and 16th centuries, they have preserved their Slavic language which enables comparison with the current dialects in Dalmatia and Istria. The linguistic analysis based upon shared cognates between these villages and five Istrian and five Middle Dalmatian villages reveals a considerably greater similarity between the dialect spoken in Molise and those spoken on Middle Dalmatian islands. The obtained results help to determine more precisely the origin of Slavic immigrants in southern Italy.